

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Stroom & Spelen. Geopolitiek aan de hand van vier spelletjes

Buitenlandse politiek draait in toenemende mate om de strijd om schaarse energiebronnen voor eigen gebruik. Huiskamerspelen als Stratego, Risk, Monopoly en Kolonisten van Catan maken duidelijk hoe ver het veiligstellen van de eigen energievoorraad, de annexatiepolitiek, de tendens tot beheersing van de markt en strijd om grondstoffen gaan. Alleen een voortvarende en eendrachtige samenwerking kan de basis leggen voor een winnende, en duurzame, energiestrategie.

door Frank A.M. van den Heuvel

De auteur is lid van de redactie van *Christen Democratische Verkenningen* en werkzaam bij energiebedrijf Delta NV.

‘ENERGIE IS EEN VOORTZETTING VAN buitenlandse politiek met andere middelen’, om een bekend statement van Carl von Clausewitz te parafraseren. Geen topbijeenkomst van NAVO, EU of G7 gaat voorbij zonder dat het onderwerp energie op de agenda prijkt. De internationale politiek kan niet meer besproken worden zonder het energievraagstuk. Tot voor kort speelde energie enkel met betrekking tot de politiek in het Midden-Oosten een rol, maar nu eveneens wanneer de politiek van landen of gebieden als Rusland, Venezuela, West-Afrika, maar eveneens van China aan de orde komt. Het Kaukasische vraagstuk kan niet begrepen worden zonder de vele energiebelangen die spelen in het explosieve gebied tussen Turkije, Rusland en Iran, waar al tientallen jaren strijd is over grond en grondstoffen. Wie mag welke olie en welk gas winnen en waar moeten de pijpleidingen liggen? Met de snel groeiende vraag naar meer grondstoffen en energie en met de verhevigde discussie over een klimaatcrisis en drang naar duurzame energie is de strijd uitgebreid, verhevigd en ingewikkelder geworden.

Energie is een mix geworden van Stratego, Risk, Monopoly en Kolonisten van Catan, vier bordspelen waarmee je realistische situaties kunt naspelen. Er is schaarste aan grondstoffen, water, energie en voedsel. Individuele landen en multilaterale organisaties moeten met dit onderwerp aan de slag. Gezamenlijk. Michael T. Klare beschrijft in zijn recente boek *Rising powers, shrinking planet. The new geopolitics of energy* wat de agenda's zijn van politici, ngo's en energiebedrijven. Hoe de planeet uitgebuit wordt en hoe partijen omgaan met de belangen.

Politici, wetenschappers, energiebedrijven en wij allen staan voor de immense opgave om op veel borden tegelijk te spelen om deze strijd verstandig te voeren en de dreigende ellende af te wenden. We moeten de klimaatcrisis bestrijden met investeringen en exploitatie van nieuwe, duurzame energie. Ook deze stappen echter vragen investeringen die een aanslag zijn op grondstoffen en milieu. En al deze projecten vragen, ook in deze tijd van financiële en bancaire crisis, geld, veel geld. Om financiering te versoepelen is economische groei en economisch perspectief nodig. De mensen die dit alles moeten realiseren moeten eten. En er spelen eindeloos veel belangen. In het volgende zal ik enkele knelpunten en casusposities ten aanzien van energie aan de orde stellen.

STRATEGO

Het is alweer enkele jaren geleden dat minister Bot van Buitenlandse Zaken de geopolitiek omtrent energie aan de orde stelde in zijn Hofstadlezing. Zijn suggestie dat meer investeringen in kernenergie een mogelijkheid was om uit de macht van de gas- en olielanden te blijven, resulteerde in een forse kernenergie discussie in Nederland. Inmiddels is kernenergie

Internationale samenwerking is belangrijk, maar 'eigen stroom eerst' lijkt het adagium

uit de taboesfeer geraakt en zijn er vele tientallen kerncentrales in aanbouw en gepland. China opent sinds enkele jaren iedere vijf dagen een kolencentrale en daarnaast vinden voortdurend investeringen in andere vormen van energieop-

wekking plaats. Natuurlijk zijn het vaak energiebedrijven die deze bouwen, maar de sturing komt veelal van de landelijke overheid. Zeker ook in deze tijd dat energie schaars is of dreigt te worden, speelt protectionisme. Internationale samenwerking is belangrijk, maar 'eigen stroom eerst' lijkt het adagium. De wereld is gezegend met olie- en gasvoorraden die met name in de grond van 'ingewikkelde landen' zitten. De meeste landen in het Midden-Oosten blinken niet uit in stabiliteit, vrede en democratie.

Neem daarbij dat de olie- en gaswinning in deze landen nagenoeg altijd in handen is van staatsondernemingen, en het is duidelijk dat de nationale leiders politiek en economisch aan het stuur zitten. In Rusland is het niet anders: Gazprom is het verlengstuk van de president en het ministerie van Buitenlandse Zaken. Ook in landen als Libië, Nigeria en Venezuela zijn autocratische leiders aan de macht die tevens het beheer hebben over de staatsondernemingen in olie en gas. De relatie tussen de Verenigde Staten en Venezuela, waar de onder de bevolking populaire linkse president Hugo Chávez aan de macht is, is ronduit slecht. Anderzijds geldt ook hier weer dat beide landen sterk afhankelijk zijn van elkaar. Wanneer Venezuela de olie-export naar de Verenigde Staten zou stopzetten, komt het land in een economische crisis. Chávez speelt overigens met de gedachte om met enkele gelijkgestemden in de regio een Caribische energiealliantie op te richten, om de positie van de westerse oliemaatschappijen te verzwakken.

De Amerikaanse schrijver Thomas Friedman heeft in het kader van de eenzijdige soort van politiek van de olie- en gasexporteurs zijn *Law of Petropolitics* bedacht. Hij laat zien dat landen met veel olie en gas doorgaans minder democratisch zijn en steeds minder democratisch worden. Dat komt doordat de olie- en gaswinning in handen van de staat is, en de staat dus fors meer inkomsten heeft wanneer de energieprijzen stijgen. Met deze extra middelen worden voorzieningen voor burgers gecreëerd zoals onderwijs, gezondheidszorg en lage benzineprijzen. Hierdoor zijn de burgers tevreden over hun leiders, die in deze roes van populariteit de democratie terugschroeven door wetten aan te passen, kiesrecht te beperken en leger en politie meer bevoegdheden te geven. In een grafiek laat Friedman zien hoe dergelijke maatregelen zijn ingevoerd kort na prijsverhogingen. Eveneens in China zitten de politieke leiders aan de energieknoppen. Michael Klare schrijft hierover: 'For China's leaders, energy security is too important to be left to the markets.'

Ook in de democratische landen is energie meer en meer *Chefsache* en onderwerp van nationale politiek. De hoogste politiek in een land houdt zich bezig met de grote energiebedrijven en het beleid dat deze voeren. En er is een groeiende drang naar protectionisme en autarkie. Wanneer we in West-Europa naar de drie meest onafhankelijk denkende landen kijken, namelijk Frankrijk, Finland en Zwitserland, dan zien we dat juist deze drie landen streven naar een elektriciteitsvoorziening die ze zelf kunnen verzorgen: nucleaire en waterkracht, juist ook omdat uranium veelal afkomstig is uit landen als Australië en Canada. Ook de Verenigde Staten streven naar onafhankelijkheid wat betreft energie. Voor president George Bush jr. was dit de reden om te pleiten voor energiebesparing, kernenergie en het boren naar olie in Alaska, maar eveneens om juist veel te investeren

in nieuwe, duurzame, energietechnologie; en het is ook een van de pijlers onder de *Green New Deal* van de nieuwe president, Barack Obama. Anthony Giddens beschrijft deze drijfveer van de VS in *The politics of climate change*, en Van Jones in *The green-collar economy. How one solution can fix our two biggest problems*.

Overigens moeten we ons afvragen of onafhankelijk zijn van deze instabiele landen altijd wenselijk is: wanneer we *overnight* Rusland en het Midden-Oosten niet meer nodig zouden hebben voor de energievoorziening, zou dit een enorme instabiliteit veroorzaken in deze landen, wat eveneens risico's met zich meebrengt.

DE GAZPROMISERING VAN EUROPA

In het kader van 'Stratego' nog kort iets over Gazprom, het energiemirakel van de afgelopen vijf jaar. De huidige president van Rusland, Medvedev, was tot vorig jaar de CEO van Gazprom. Het presidentschap is een voortzetting van energiepolitiek met andere middelen. De verliezer van de Koude Oorlog slaat de laatste vijf jaar hard terug. Energie is belangrijk en nodig. Gazprom wil graag direct gas gaan leveren aan burgers in Europa. Gazprom gaat gas opslaan in een lege aardgasbel bij Alkmaar. Gazprom en Gasunie zijn samen bezig aan een pijpleiding van Rusland naar West-Europa. Gazprom doet iedere dag een deal ergens in Europa. De leveringszekerheid van onze energie hangt voor een belangrijk deel af van Gazprom. En dan is er het jaarlijkse ritueel van het dichtdraaien van de gaskraan naar Oekraïne door Rusland. Nu is dat juist iets waar Gazprom misschien nog wel gelijk

De gazpromisering van Europa is volop bezig

in heeft: Oekraïne kreeg gas van Rusland tegen een vriendenprijs, maar nu is Oekraïne geen vriend van Rusland meer, dus moeten ze de gewone marktprijs betalen. Klinkt logisch, en was ook de reden voor DSM en Corus om te zeggen dat

Rusland helemaal gelijk heeft. Concurrenten in Oekraïne hadden lang genoeg concurrentievoordeel gehad. Echte impact op onze energie-economie heeft, wat ik dan maar noem, de gazpromisering van Europa. Deze is volop bezig. Hoe heeft dat zo kunnen gebeuren?

Na de privatisering van de olie- en gasbedrijven in het Rusland van na de Sovjet-Unie, is er sinds vijf jaar sprake van renationalisering. De nucleaire, olie- en gasbedrijven zijn de afgelopen jaren in een gestaag tempo onder Gazprom, lees: de Russische staat, gebracht. Begin 2007 kocht Gazprom het grootste steenkoolbedrijf van Rusland. Inmiddels is Gazprom aan een

internationale opmars in met name Europa bezig. Poetin/Rusland draait hiermee aan de politieke, militaire, financieel-economische en juridische knoppen. Wanneer de ene knop niet werkt, gebruikt hij een andere. Michail Chodorkovski, de voormalige eigenaar van Yukos, werd gevangengezet toen hij aangaf de politiek in te willen. Vergunningen voor buitenlandse bedrijven zijn afhankelijk van de plussen voor Gazprom, zoals Shell inmiddels weet. Poetin en zijn vehikel Gazprom opereren agressief. Gazprom neemt in veel westerse landen bedrijven over, gaat allianties aan en sluit contracten. Twee jaar geleden sloot de Nederlandse Gasunie, in aanwezigheid van premier Balkenende, een overeenkomst met Gazprom om gezamenlijk in een gaspijp te investeren. Niks bijzonders. Het afgelopen decennium heeft Gazprom deelnemingen genomen in energiebedrijven in alle landen in Oost- en Midden-Europa. Gazprom heeft het grootste energiebedrijf in Servië overgenomen. Deze landen zijn dadelijk allemaal lid van de EU en de NAVO, maar zijn voor de energie (weer) afhankelijk van Rusland. Verder sluit Gazprom iedere dag transacties met energiebedrijven in West-Europa. Iedere dag neemt Gazprom een deelneming in een westers energiebedrijf, sluit allianties, joint ventures of start of financiert hier projecten. Gazprombank, de financiële dochtermaatschappij van Gazprom, opent in Luxemburg een *asset management*-kantoor om institutionele partijen te bedienen bij beleggingsactiviteiten. Gazprom zit in het West-Duitse Wingas, een *joint venture* met Wintershall. In de Baltische staten bouwt Gazprom momenteel ondergrondse opslagfaciliteiten. Ook in Oostenrijk, Duitsland, België en het Verenigd Koninkrijk is Gazprom hiermee bezig. De bedrijven én regeringen in deze landen zijn hierbij betrokken. Het is altijd nuttig om gasvoorraden te hebben op strategische plaatsen. Vorig jaar gaven de Belgische premier Verhofstadt en president Poetin gezamenlijk een verklaring uit dat Gazprom en de Belgische energiebedrijven (voornamelijk in Franse handen) gaan onderzoeken hoe ze in de toekomst nauwer kunnen samenwerken. Ook BP is in gesprek met Gazprom om samen op te trekken inzake LNG (vloeibaar aardgas) en LNG-terminals. Gazprom speelt deze transacties allemaal keurig volgens onze spelregels. Een ultieme overwinning voor het kapitalisme! Op eigen grondgebied, echter, heeft Gazprom (de Russische staat, Poetin) zijn eigen spelregels, waarbij faire handelsregels en democratie minder tellen. Alles bij elkaar doet Gazprom het niet slecht, hoewel ook dit bedrijf nu lijdt onder dalende prijzen. En de energiegigant gaat door. De grote vraag op dit moment voor met name de Europese Unie en de NAVO is hoe te reageren op het machtsspel van Rusland. Mogelijk zijn al deze stappen van Rusland en Gazprom wel een goede zaak: Rusland wordt zo nog meer geïncorporeerd in ons systeem van zakendoen. Dan moeten we echter, als EU of breder,

ook enkele andere spelregels toepassen op Gazprom. Mededingings- en antikartelwetgeving moeten dan eveneens voor dit bedrijf gelden. Daarnaast zou het goed zijn wanneer Europese energiebedrijven ook eens gaan kijken hoe ze zelf allianties kunnen opzetten met energiebedrijven in Centraal- en Oost-Europa. Meer dan nu het geval is, zouden Europese politici leiderschap moeten tonen door op basis van reciprociteit verdragen te sluiten met Rusland. Eveneens zouden ‘neutrale’ partijen als de Europese multilaterale banken, de Europese Investeringsbank (EIB) en de European Bank of Reconstruction and Development (EBRD), een aandeel kunnen nemen in Oost-Europese energiebedrijven. Ten slotte moet Europese Unie krachtig verder investeren in alternatieve, duurzame, energiebronnen. Zonne-energie, biomassa, maar ook kernenergie bieden op dit moment het meeste perspectief. De onvermijdelijke nadelen van deze energiebronnen wegen op tegen de geopolitieke energiemacht Rusland.

RISK

Ook Michael Klare begint er zijn boek mee. Het Chinese staatsoliebedrijf CNOOC probeerde enkele jaren geleden door middel van een vijandig bod (18,5 miljard dollar) op het Amerikaanse energiebedrijf Unocal, een stevige poot aan de grond te krijgen in de VS. De Amerikaanse politiek greep in en de overname ging niet door (later is Unocal wel overgenomen, maar dan door het Amerikaanse Chevron). Het toont aan hoe landen steeds proberen, al dan niet via energiebedrijven of financiële instellingen of de zogenaamde Sovereign Wealth Funds, posities en invloed proberen te krijgen in verschillende landen. Met name China is ijzersterk in dit landjepik. China heeft energiedeals gesloten met Rusland en met Iran. China investeert overal en doet overal mee. Naast de financieel-economische weg, is er natuurlijk ook de weg van Buitenlandse Zaken en Defensie. Sinds enkele jaren is de zogenaamde Shanghai Cooperation Organisation (SCO) actief. Het is een strategische samenwerking met China en Rusland als grote partijen, maar meer en meer treden andere, energierijke, staten toe uit Centraal-Azië (Kaspische Zeeregio) en uit het Midden-Oosten. Dan zijn landen met veel grond, veel mensen en veel olie en gas verenigd. Een enorme machtsconcentratie.

Het Risk-spel wordt bij uitstek gespeeld in de Kaukasus. Reeds vele eeuwen een strijdtoneel voor grootmachten als Rusland, Perzië en Turkije. Strategisch tussen Azië, Europa en het Midden-Oosten. Een cultuur van duizenden jaren oud en, zoals de laatste eeuw blijkt, rijk aan grondstoffen. Natuurlijk ging het Rusland afgelopen zomer, toen het Georgië geprovoceerd had, niet om die paar bergen in de Kaukasus. Natuurlijk

ging het president Bush, grote vriend van president Saakasjvili, niet om steun aan zo'n nietig staatje. Het gaat hier om de strategische doorgang tussen Bakoe en Europa. De pijplijn van de olie en het gas door NAVO-land Turkije naar het vrije Westen heeft Georgië nodig. En wanneer het Westen Russisch grondgebied kan vermijden is dat natuurlijk nooit verkeerd. De BTC-pijplijn loopt van Bakoe via Tbilisi naar Ceyhan in Turkije. Ook speelt hier de kwestie-Turkije natuurlijk mee. Zal Turkije als het erop aankomt niet eerder kiezen voor Bakoe dan voor Brussel? Eerder voor de olieregio in Centraal-Azië dan voor de bureaucratie en het niet echte welkom van Brussel? Deze BTC-pijplijn is de tegenhanger van de Nord Stream-lijn van Rusland door de Oostzee en Duitsland naar Gasunie-land Nederland. Michael Klare beschrijft in zijn boek de Kaukasus-regio perfect in het hoofdstuk 'Draining the Caspian'.

Iets verderop in het Midden-Oosten is er ook voortdurend strijd om grondgebied, om oliebronnen. De meest rigoureuze de laatste decennia was de annexatie van Koeweit door Irak. De VS en andere westerse landen grepen in. De Suez-crisis kreeg een duidelijk vervolg. Ook de strijd in Koerdistan gaat voor een belangrijk deel om het olierijke Kirkkoek, de (olie) hoofdstad van het Koerdische gebied.

MONOPOLY

Het derde spel dat gespeeld wordt gaat over de positionering van de grote energieconcerns in Europa. Of, zoals *The Economist* het recentelijk noemde, 'the politics of power'. In Europa strijdt een zestal energiebedrijven om de eerste plaatsen. Inderdaad, geen monopolie, maar wel oligopolie. De strijd is al enkele jaren bezig door middel van fusies op nationaal niveau,

Had Nederland niet ook een 'nationale energiekampioen' moeten vormen?

en nu gaat men de grenzen over. Zeker nu de Nederlandse energiebedrijven zijn opgesplitst in een productie- en een distributiebedrijf, hebben de Nederlandse bedrijven een omvang die hen erg kwetsbaar maakt. De afgelopen maanden wa-

ren we getuige van de overnames van Nuon en Essent door respectievelijk het Zweedse Vattenfall en het Duitse RWE. De Noordwest-Europese markt is zich aan het consolideren. Ironisch is wel dat Vattenfall het nationale energiebedrijf van Zweden is en dat het na een opschaling op nationaal niveau belangrijke stappen heeft gezet in Duitsland en nu dan in Nederland. Had Nederland niet ook een 'nationale kampioen' kunnen of moeten vormen? In de andere Europese landen zien we dat centrale overheden

actief of passief de grotere energiebedrijven ondersteunen om groter en sterker te worden, ook — juist — in de Europese context. Enkele jaren geleden was er de strijd in Spanje. Nadat eerder het Catalaanse Gas Natural een bod had gedaan op het in Madrid gevestigde Endesa, ging het beursgenoteerde Duitse E.ON eroverheen met een bod van bijna 30 miljard euro. Even leek Madrid uit de klauwen van de Catalaanse aartsrivaal te blijven, maar de Spaanse regering speelde de nationale kaart en werd zelfs een compleet Spaans bedrijf, waarin behalve de twee genoemde Spaanse bedrijven ook het derde bedrijf van het land, Iberdrola, meedeed. E.ON heeft de strijd opgegeven, maar ook de Spanjaarden hielden het niet vol, en inmiddels is er een vergaande samenwerking met het Italiaanse Enel. Enel, dat graag bij de overblijvers in Europa wil behoren, reageerde destijds onmiddellijk en kondigde aan dat het Electrabel, de energiedochter van het beursgenoteerde Suez in Frankrijk, wilde overnemen. Een dag later overtrof Enel zichzelf door bekend te maken dat het, al dan niet gezamenlijk optrekkend met het tweede Duitse bedrijf rwe, Suez in zijn geheel — energie, water en milieu — over wilde nemen. Op dat moment kwam het Franse gaullisme in volle glorie naar voren — na de Spaanse nationale reflex, het Franse patriotisme. In één weekend werd de fusie tussen het voor een belangrijk deel in staatshanden zijnde Gaz de France en het private Suez in elkaar getimmerd. En dan zijn het niet de topmannen van de twee bedrijven die deze fusie aankondigen, maar premier De Villepin. Uiteindelijk duurde het nog enkele jaren voordat de fusie tussen Gaz de France en Suez definitief rond was. Frankrijk heeft nu twee energiemolochen: EDF en de nieuwe combinatie GDF SUEZ. GDF SUEZ zal zeer sterk zijn in Frankrijk en in België zelfs een marktaandeel hebben van meer dan 95%. België is zeer kwetsbaar met het energiestuur in Parijs. EDF is al jaren sterk in Frankrijk, met 59 kerncentrales en talrijke waterkrachtcentrales. Inmiddels hebben Enel en EDF een strategische samenwerking gesloten op het gebied van nucleaire energie. EDF heeft het afgelopen jaar nog veel meer gedaan: het bedrijf heeft een groot deel van de kerncentrales van British Energy gekocht en is nu bezig met een renovatieprogramma in het Verenigd Koninkrijk. Hetzelfde gebeurt in de VS. EDF zal één van de overlevenden zijn in Europa. Het spel gaat door.

KOLONISTEN VAN CATAN

Wereldwijd ontstaan allerlei vormen van schaarste. De strijd om de laatste olie, de laatste voedselvoorraden of juist nieuwe alternatieven leiden tot dynamiek, spanningen en nieuwe machtsverhoudingen. Grondstoffen, energiebronnen, water, voedsel, ruimte. Aan alles dreigt tekort, waarbij de

verschillende schaarsten ook nog eens met elkaar concurreren. Marcel de Boer schreef vorig jaar in *Het Financieele Dagblad*: ‘Op de toch al snel krapper wordende landbouwmarkten ontstaat steeds meer concurrentie tussen *food* (voedsel), *feed* (veevoer) en *fuel* (brandstof). Aangezien de productie nauwelijks stijgt, is het niet opmerkelijk dat de prijzen van agrarische producten snel oplopen.’ Alles concurreert met alles, wat op de beperkte ruimte leidt tot verschuivende machtsposities. Naast voedsel, energie en water zijn het ook de grondstoffen in het algemeen die schaars worden. Wereldwijd worden deals gesloten worden tussen staten. De VS sluiten deals met India over (nucleaire) energie, grondstoffen en kennis. Brazilië sluit transacties en ruilverdragen met landen overal in de wereld. China sluit met landen uit ieder continent deals. Eerder noemden we de energieafspraken van China met Rusland en Iran. In Afrika heeft China de grondstoffen gevonden die moeten bijdragen aan de snelle groei. Als een nieuwe koloniale grootmacht wordt Afrika verder in kaart gebracht en geëxploiteerd. Met name een land als Congo is populair bij China vanwege het koper, nikkel en kobalt. Als een eenentwintigste-eeuwse koning Leopold II regeert China in Congo. Michael Klare spreekt in *Rising powers, shrinking planet* over de ‘China Challenge’: een nieuw, zich ontwikkelend land zoekt expansie. Overal. En daar zijn grondstoffen voor nodig. Klare spreekt in dit verband over ‘the global assault on Africa’s vital resources’.

Naast energiebronnen zijn er ook andere grondstoffen waar een steeds groter beroep op gedaan wordt. Momenteel woedt een harde strijd tussen bedrijven als BHP Billiton, Rio Tinto, Tata en enkele andere wereldwijd opererende grondstoffenbedrijven. Het gaat hier om ondernemingen die overal in de wereld mijnen, opslagplaatsen en verwerkende fabrieken van erts en andere grondstoffen hebben. Naast de harde concurrentiestrijd, voeren deze bedrijven ook strijd met en om elkaar: met overnames, vijandige biedingen en andere bewegingen als gevolg. Overnamebedragen van meer dan 100 miljard euro zijn geen uitzondering. Het gaat daarbij om het verwerven van machtsposities en, bovenal, om het profiteren van de nieuwe schaarste. De wereldeconomie en de bouwputten in India en China vragen meer energie en grondstoffen. Een groeiende economie vraagt om gebouwen, infrastructuur en vervoersmiddelen. Aan de andere kant hebben de opkomende landen geleerd van onze fouten en knelpunten. In Brazilië is de energievoorziening, zeker voor transport, voor een groot deel gebaseerd op biobrandstoffen en een land als China slaat bepaalde stappen over: direct zonne-energie en direct draadloze telefonie. Voorts hebben landen met nu nog weinig welvaart zoals bijvoorbeeld in Afrika door de aanwezigheid van grondstoffen juist nieuwe ontwikkelingsmogelijkheden. De hernieuwde strijd om de Noordpool is grotendeels ingegeven door

de eenvoudiger wordende winning van bepaalde grondstoffen en hiermee samenhangende logistiek. De echte strijd begint pas.

CRUCIALE BESLISSINGEN

Wat is nu de impact van al deze ontwikkelingen? Wat gebeurt er in de samenleving wanneer schaarste optreedt? Olie- en energieconcerns, grondstofbedrijven, wereldwijd opererende voedingsmiddelenbedrijven en banken die de handel en de infrastructuur financieren spelen alle hun eigen rol in deze schaarste. Schaarste is niet alleen een economisch, maar ook een maatschappelijk en politiek vraagstuk. Hand in hand hiermee gaat een strijd om macht, invloed en overleven. Sommige landen zullen aan macht en invloed inboeten, andere aan macht winnen. Dat impliceert ook een herijking van ontwikkelingssamenwerkings-, defensie- en veiligheidsbeleid. Nu de politiek weer een grotere rol moet gaan spelen betekent dat eveneens een trendbreuk met de laatste decennia, die gekenmerkt werden door liberalisering en een zich terugtrekkende overheid. Deze nieuwe vorm van schaarste heeft ook tot gevolg dat er nieuwe spelers op het wereldtoneel verschijnen. Het zijn landen met veel grondstoffen (met name energiebronnen) en ruimte, zoals Rusland en Brazilië, die aan invloed winnen. Ook de twee andere BRIC-landen, China en India, zullen hun positie op de wereldmarkt versterken, maar lopen tegelijkertijd tegen hun grenzen aan vanwege overbevolking, milieuproblemen en de daarmee samenhangende sociale knelpunten.

Dit alles vraagt de nodige wijsheid van politieke, industriële en andere leiders in de wereld. De komende vijf jaar zullen cruciale beslissingen genomen moeten worden op het terrein van energiewinning, voedsel, water en energie. Er zijn in dat opzicht drie mogelijkheden: (1) we kunnen ervoor kiezen verder te liberaliseren met vertrouwen in marktwerking; (2) we kunnen opteren voor een beleid van publiek-private samenwerking; of (3) we kunnen op enkele punten een stap terug doen en overheid en politiek weer meer invloed geven als hoeder van de publieke zaak.

Welke opdracht heeft de politiek nu naar aanleiding van het voorgaande? Als één punt duidelijk is, is het dat landen de problemen niet alleen kunnen aanpakken, en dat een voortvarende samenwerking op nationaal en internationaal gebied nodig is voor een stevig energiebeleid. Op nationaal gebied is het vijftal aan zet dat bestaat uit de premier en de ministers van Financiën, VROM, Economische Zaken en Buitenlandse Zaken, die vervolgens de samenwerking moet zoeken met de multilaterale organisaties. De onderwerpen van samenwerking zijn governance (EU), energietransitie (EU, International Energy Agency), netwerken (EU, OECB), prijs

(WTO, OECD), investeringen in opkomende landen en Derde Wereld (Wereldbank) en geopolitiek (EU, NAVO). Te vaak en te veel is energie een issue waar ruzie over is, maar samenwerking is te noodzakelijk. De echte oplossingen voor het energievraagstuk komen van de economie, de innovatie en

*Niet alleen voetbal, maar ook
energiepolitiek is oorlog*

technologie, maar die oplossingen op de juiste wijze toepassen ligt voor een belangrijk deel bij de politiek. Hoe lastig het allemaal is blijkt wel uit het feit dat betreffende de energietransitie en de verduurzaming van de energiehuishouding

nog veel stappen nodig zijn voordat er in Kopenhagen in december dit jaar ook maar iets van een akkoord gesloten kan worden. En we moeten ons realiseren dat wanneer we snel forse stappen naar een mondiale *Green Deal* zetten, Poetin in Rusland, Gaddafi in Libië, Chávez in Venezuela en Ahmadinejad in Iran dit niet leuk zullen vinden. Het zal de economieën van deze landen en dus de politiek aldaar destabiliseren. Niet alleen voetbal, maar ook energie is oorlog.